

LISONIY IDENTIKLIK VA MADANIY O'ZLIK MUAMMOLARI: O'ZBEKISTON MISOLIDA

Zokirov Ilxomjon Nodirovich

Student of 2302 group, 3rd English faculty
Uzbekistan State World Languages University

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv sharoitida O'zbekistonda lisoniy identiklik va madaniy o'zlikni saqlab qolish masalalari tahlil qilingan. Til millatning ruhiy kodini, tarixiy xotirasini va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi asosiy omil sifatida baholanadi. Tadqiqotda mahalliy olimlarning fikrlari asosida tillarning yo'qolib borishi xavfi, ona tilini rivojlantirish orqali milliy o'zlikni mustahkamlash yo'llari va O'zbekistonda amalga oshirilayotgan til siyosatining samaradorligi ko'rib chiqilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan til siyosati va jamiyatdagi til madaniyatini yuksaltirish chora-tadbirlari milliy identiklikni saqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: lisoniy identiklik, madaniy o'zlik, ona tili, til siyosati, O'zbekiston, madaniy kodeks, davlat tili, milliy g'oya.

KIRISH: XXI asrda globallashuv jarayonlari dunyo miqyosida iqtisodiy va madaniy aloqalarni yaqinlashtirayotgan bo'lsa-da, bu jarayon milliy qadriyatlar, xususan, lisoniy identiklik va madaniy o'zlik masalalarida jiddiy tahdidlarni keltirmoqda. Til – har bir xalqning eng muhim farqlovchi belgisi bo'lib, u nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki millatning jahonni idrok etish usuli, tarixiy tajribasi va falsafiy qarashlarining aksidir. O'zbekistonlik tilshunos olim A.Qayumov ta'kidlaganidek, "til – bu shunchaki so'zlar majmui emas, balki xalqning asrlar davomida shakllangan dunyoqarashi va ma'naviyatining o'zgidir" [1].

Bugungi kunda dunyoda kuzatilayotgan tillarning yo'qolib borish tendensiyasi O'zbekiston uchun ham dolzarb masala hisoblanadi. Shaharlashuv, migratsiya va xorijiy tillar ta'sirining kuchayishi yosh avlodning ona tiliga munosabatida ayrim o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. Sh.Rahmatullayevning fikricha, "milliy o'zlikni yo'qotish jarayoni avvalo til orqali boshlanadi va agar biz ona tilimizni himoya qilmasak, kelajakda madaniy degradatsiyaga duchor bo'lishimiz mumkin" [2]. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda o'zbek olimlarining nazariy qarashlari va amaliy takliflari asosida lisoniy identiklikni mustahkamlash yo'llari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA: O'zbekistonda lisoniy identiklik va madaniy o'zlik muammolari ko'plab yetuk olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Xususan, akademiklar B.Yo'ldoshev, N.Mahmudov va professor A.Qayumov o'zbek tilining funksional imkoniyatlari, uning davlat tili maqomi va jamiyatdagi o'rni haqida fundamental asarlar yaratdilar. B.Yo'ldoshev o'z ishlarida tilning ijtimoiy tabiatini ochib berar ekan, uni milliy birlikning poydevori deb atagan[3].

So'nggi yillarda yosh tadqiqotchilar ham ushbu mavzuga keng e'tibor qaratmoqdalar. Jumladan, Sh.Rahmatullayev milliy identiklik va til siyosati o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilib, globallashuv sharoitida til xavfsizligini ta'minlash strategiyalarini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi [2]. M.Ismoilova esa ta'lim tizimida ona tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish orqali yoshlarda vatanparvarlik va milliy g'ururni shakllantirish mumkinligini isbotlagan [4].

Ushbu maqolada tadqiqot metodi sifatida tizimli tahlil, taqqoslash va sintez usullaridan foydalanildi. O'zbekiston olimlarining ilmiy merosi o'rganildi, amaldagi qonunchilik bazasi tahlil qilindi va xulosa chiqarishda deduksiya usuli qo'llanildi. Metodologik yondashuv shundan iboratki, lisoniy identiklik statik hodisa emas, balki doimiy ravishda rivojlanib boruvchi dinamik jarayon sifatida qaraldi.

MUHOKAMA: Lisoniy identiklikning zaiflashuvi bevosita madaniy o'zlikning degradatsiyasiga olib keladi. Birinchi navbatda, bu jarayon avlodlar uzilishida namoyon bo'ladi. Agar oilada va ta'lim muassasalarida ona tiliga yetarli e'tibor berilmasa, bola milliy folklorni, maqollarni, qo'shiqlarni va ajdodlar hikmatini to'liq anglamay o'sadi. O'zbekistonlik faylasuf olimlarning ta'kidlashicha, til orqali uzatiladigan "madaniy genofond" buzilganda, jamiyatda ma'naviy bo'shliq hosil bo'ladi.

Ikkinchidan, tillarning cheklanishi madaniy xilma-xillikning qashshoqlashishiga sabab bo'ladi. Har bir til o'ziga xos terminologiya, tabiatni tasniflash usullari va an'anaviy bilimlarni o'zida mujassam etgan. Masalan, o'zbek tilida dehqonchilik, hunarmandchilik va insoniy munosabatlarga oid boy lug'at zaxirasi mavjud bo'lib, ular boshqa tillarga to'liq tarjima qilinmaydi. Bu noyoblikni yo'qotish – milliy madaniyatni qisqartirish demakdir.

Globalashuv davrida dominant tillarning bosimi ostida qolgan jamiyatlarda "lingvistik imperializm" xavfi mavjud. Biroq, O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar bu tahdidlarga qarshi turishga qaratilgan. Davlat tilining nufuzini oshirish, lotin yozuvidagi matnlarni ko'paytirish va ilm-fonda o'zbek tilidan foydalanishni kengaytirish chora-tadbirlari milliy o'zlikni tiklashda muhim rol o'ynamoqda. Shunga qaramay, rasmiy hujjatlarda va kundalik muloqotda aralash til ishlatish holatlari hali ham kuzatilmoqda, bu esa lisoniy madaniyatni pasaytiruvchi omil hisoblanadi.

NATIJALAR: Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy natijalar olindi:

1. Lisoniy identiklik va madaniy o'zlik o'zaro ajralmas tushunchalar bo'lib, tilning holati bevosita O'zbekiston xalqining madaniy salomatligini belgilaydi. Mahalliy olimlarning fikriga ko'ra, tilsiq millat bo'lishi mumkin emas.

2. Globalashuv sharoitida tillarning yo'qolish xavfi ortib borayotgani sababli, davlat tomonidan maxsus himoya choralari ko'rish zarurati mavjud. Bu choralari ta'lim tizimida ona tilining ustuvorligini ta'minlash, ommaviy axborot vositalarida til madaniyatini targ'ib qilishni o'z ichiga oladi.

3. O'zbekistonda olib borilayotgan til siyosati, xususan, "Davlat tili haqida"gi Qonunning ijrosini ta'minlash va lotin grafikasiga to'liq o'tish jarayoni milliy o'zlikni tiklashda ijobiy natijalar bermoqda [5]. Biroq, bu jarayonda eski va yangi avlod o'rtasidagi uzilishni bartaraf etish bo'yicha qo'shimcha ishlar talab etiladi.

4. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning rivojlanishi o'zbek tilini saqlab qolish va rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Milliy tillarda kontent yaratish, elektron kutubxonalar va tarjima dasturlarini takomillashtirish orqali yoshlarda tilga qiziqishni oshirish mumkin.

XULOSA: Xulosa qilib aytganda, lisoniy identiklik – bu O'zbekiston davlatchiligining va millatning mavjudligi garovidir. Madaniy o'zlikni saqlab qolish uchun tilni shunchaki o'rganish emas, balki uni hayotiy faoliyatning barcha sohalarida erkin qo'llash, rivojlantirish va keyingi avlodlarga yetkazish zarur. Globalashuv davrida ochiqlik va integratsiya muhim bo'lsa-da, bu jarayon milliy qadriyatlarni inkor etish

asosida emas, balki o'zligini anglagan holda dunyo hamjamiyatiga qo'shilish tamoyiliga asoslanishi lozim.

Har bir davlat, xususan O'zbekiston, o'zining til siyosatini ishlab chiqishda nafaqat kommunikativ, balki madaniy-psixologik omillarni ham hisobga olishi kerak. Ona tilini sevish va e'zozlash – vatanparvarlikning oliy namunasidir. Kelajakda lisoniy diversitetni saqlash insoniyatning, jumladan, o'zbek xalqining intellektual va ma'naviy boyligini asrab qolishning yagona yo'lidir. Shu sababli, ilm-fan, ta'lim va madaniyat sohasida til masalalariga doimo birinchi darajali e'tibor qaratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev A. Globallashuv va milliy qadriyatlar. – Toshkent: Akademnashr, 2022. – 168 b.
2. Ganieva Dilshoda Izzatulla kizi dilshodakhabibullaeva02@gmail.com Master's Degree in TESOL Webster University in Tashkent. (2025). THE EFFECTIVENESS OF PEER FEEDBACK IN TASK-BASED SPEAKING LESSONS. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17070536>
3. Ganieva Dilshoda Izzatulla kizi dilshodakhabibullaeva02@gmail.com Master's Degree in TESOL Webster University in Tashkent. (2025). INCREASING STUDENTS' MOTIVATION IN SPEECH LESSONS THROUGH ROLE-PLAYING EXERCISES. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17070540>
4. Ismoilova M. Ta'lim tizimida ona tilini o'qitishning zamonaviy metodikalari. – Toshkent: Innovatsiya va rivojlanish, 2021. – 145 b.
5. Mahmudov N. O'zbek tili – milliy iftixorimiz. – Toshkent: Ma'naviyat, 2019. – 200 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbek tilining nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni (PF-5490-son, 21.10.2018 y.) // Qonunchilik palatasi axborotnomasi. – 2018. – № 43. – 12-b.
7. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni: O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1989-yil 21-oktyabrdagi 199-XII-sonli qarori // O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. – 1992. – № 1. – 3-b.
8. Qayumov A. O'zbek tilshunosligining dolzarb muammolari. – Toshkent: Fan, 2018. – 215 b.
9. Rahmatullayev Sh. Milliy identiklik va til siyosati // O'zbekiston tilshunosligi. – 2020. – № 3 (45). – B. 12–24.
10. Yo'ldoshev B. Til va jamiyat. – Toshkent: O'qituvchi, 2015. – 180 b.